

نگاهی به کتاب‌شناسی تروریسم

■ فریده مداحی^۱

کارشناس کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

■ کتاب‌شناسی تروریسم، گردآوری و تنظیم: بهزاد احمدی لفورکی، زیر نظر: امیرحسین زمانی‌نیا، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، گروه پژوهشی مطالعات بین‌الملل، ۱۳۸۷، ۳۳۶ص.

رفتار و پدیده تروریسم اطلاق می‌گردد. این پدیده پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ چهره جدیدی به خود گرفت و مطالعات و تحقیقات در این زمینه گسترش یافت.

کتاب‌شناسی تروریسم دومین کتابی است که در این زمینه تدوین شده است. پیش از این دفتر مطالعات مبارزه با تروریسم کتاب‌شناسی تفضیلی تروریسم را گردآوری کرده بود که انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی در سال ۱۳۸۳ آن را منتشر کرد. این کتاب‌شناسی در شش بخش تهیه شده است که عبارتند از: کتاب‌های فارسی، مقالات فارسی، پایان‌نامه‌ها، کتاب‌های انگلیسی، و مقالات انگلیسی و کتاب‌های عربی. به هر اثر یک شماره ردیف داده شده که تعداد آثار معرفی شده را نشان می‌دهد. در مجموع ۳۰۵ اثر، شامل کتاب، مقاله و پایان‌نامه در موضوع تروریسم در این کتاب‌شناسی معرفی شده است. از این تعداد ۲۰۴ عنوان کتاب به زبان فارسی، عربی و انگلیسی و ۱۰۱ مقاله فارسی و انگلیسی، و شش پایان‌نامه فارسی است. در زیر هر عنوان ویژگی‌های کتاب‌شناختی و چکیده اثر آمده است.

در بخش کتاب‌های فارسی ده اثر تألیف شده به زبان فارسی از نویسندگان ایرانی با موضوع تروریسم آورده شده و اطلاعات کتاب‌شناختی اثر شامل نویسنده، محل نشر، سال نشر، تاریخ نشر، و محل نگهداری آن ذکر شده است. همچنین موضوع کتاب‌ها مشخص شده و چکیده آنها نیز آمده است. برای تعیین موضوع آثار از مستندات موضوعی کتابخانه ملی استفاده شده و در چکیده اثر فهرست مطالب آن ذکر شده است.

در بخش کتاب‌های انگلیسی ۱۷۲ اثر و در بخش کتاب‌های عربی ۲۲ اثر به همان شیوه معرفی شده است. درباره کتاب‌ها و مقالات انگلیسی ابتدا عنوان اصلی اثر و سپس عنوان ترجمه شده آن آمده است. محل نگهداری کتاب‌های انگلیسی و عربی معرفی شده دو دسته‌اند؛ نخست، کتاب‌هایی که نسخه‌ای از آنها در داخل کشور

کتاب‌شناسی^۲ به معنای تشریح، تفسیر، توصیف و بررسی کتاب است. کتاب‌شناسی صورت یا سیاهه‌ای منظم از آثار مکتوب یک نویسنده یا یک موضوع خاص است که دارای یک یا بیش از یک ویژگی مشترک، مانند زبان، شکل، زمان انتشار و جز آن هستند (افشار، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۱۵۵۹).

کتاب‌شناسی‌ها به مجموعه اطلاعات کتاب‌شناختی توصیفی و گاه تحلیلی اطلاق می‌گردد که با نظم خاصی به قصد استناد و ارائه اطلاعات تهیه می‌شوند. این اطلاعات شامل نام نویسنده، عنوان اثر، مترجم، محل انتشار، ناشر، تاریخ انتشار، تعداد صفحات یا قیمت کتاب است (همان).

کتاب‌شناسی‌ها از منابع ردیف دوم محسوب می‌شوند و به‌طور کلی به یکی از سه منظور زیر تهیه می‌شوند: ۱. تهیه سیاهه‌ای از آثار درباره یک موضوع یا یک مکان و یا یک شخص؛ ۲. تهیه سیاهه‌ای از آثاری که بتوانند پاسخ‌گوی پرسشی خاص باشند؛ ۳. تعیین محل دست‌یابی و بازشناسی آثار خاص (همان، ج ۲، ص ۱۵۶).

کتاب‌شناسی‌ها براساس ملاک‌های مختلف تقسیم‌بندی می‌شوند و انواع مختلفی دارند، مانند کتاب‌شناسی انتقادی، توصیفی، تحلیلی، پدیدآور، منطقه‌ای، ملی، جهانی، عمومی، موضوعی یا تخصصی، جامع، گزینشی، جاری، گذشته‌نگر، گزارمانی و غیرگزارمانی (سلطانی، ۱۳۷۹، ص ۳۴۵ - ۳۴۶).

کتاب‌شناسی موضوعی یا تخصصی، سیاهه یا صورتی از آثار در یک زمینه موضوعی خاص است، مانند اثر حاضر که موضوع آن تروریسم است. تروریسم به معنای استفاده منظم و سازمان‌یافته از ترور است. ترور با آنکه شیوه‌ای نامشروع و پذیرفته‌نشده برای دست‌یابی به اهداف سیاسی است، ولی به هر حال مورد استفاده قرار می‌گیرد. اگر فرد، گروه یا دولتی، برای رسیدن به اهداف سیاسی خود، به‌طور نظام‌مند، منظم و سازمان‌یافته، از حربه ترور استفاده کند، به این نوع

در بخش کتاب‌های
فارسی ده اثر
تألیف‌شده به زبان
فارسی از نویسندگان
ایرانی با موضوع
تروریسم آورده شده و
اطلاعات کتاب‌شناختی
اثر شامل نویسنده،
محل نشر، سال نشر،
تاریخ نشر، و محل
نگهداری آن ذکر شده
است

وجود دارد و دوم، کتاب‌هایی که اطلاعات آنها از طریق اینترنت به‌دست آمده است و ملاک انتخاب این آثار حداکثر ارتباط محتوایی با موضوع و ارزش علمی و اعتبار نویسنده بوده است. ذکر چکیده و فهرست مطالب آثار از جمله مزایای درخور توجه این کتاب‌شناسی است که به محقق کمک می‌کند تا اثر موردنظر خود را بهتر شناسایی کند. همچنین نشان‌دادن محل نگهداری اثر در سهولت و سرعت دست‌یابی به آن تأثیر بسیار زیادی دارد. اما اشکالاتی در تدوین این کتاب‌شناسی به چشم می‌خورد که در زیر به آنها اشاره می‌شود.

۱. الوندی، محمدجواد. رژیم صهیونیستی: تروریسم و امنیت، تهران: اندیشه‌سازان نور، ۱۳۸۵.

۲. جزایری، مسعود. دشمن خود را بشناس، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۲.

۳. خانی، عبدالله. تروریسم‌شناسی، تهران: ابرار معاصر، ۱۳۸۶.

۴. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. تروریسم ضد مردمی...، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱.

۵. صفاتاج، مجید. تروریسم صهیونیستی، تهران: جمعیت دفاع از ملت فلسطین، ۱۳۸۱.

۶. مجیدی، محمود. جرایم علیه امنیت، تهران: میزان، ۱۳۸۶.

۷. واعظی، حسن. تروریسم: ریشه‌یابی تروریسم، تهران: سروش، ۱۳۸۰.

گردآورنده این کتاب‌شناسی فقط آثار تألیفی را در نظر گرفته است و منابع مهمی را که در این زمینه ترجمه شده، نادیده گرفته است. این شیوه، کتاب‌شناسی حاضر را دچار نقص بزرگی کرده است.

پایان‌نامه‌ها

هر شش پایان‌نامه معرفی‌شده در این کتاب‌شناسی متعلق به کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی است. بنابراین به نظر می‌رسد که گردآورنده فقط مجموعه این کتابخانه را جست‌وجو کرده و از مجموعه پایان‌نامه‌های کتابخانه‌های دیگر غافل شده است. اما پایان‌نامه‌های بسیاری را می‌توان در مراکز مختلف از جمله دانشگاه تهران، دانشکده‌های حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی و دانشگاه‌های دیگر یافت. در زیر نام تعدادی از این پایان‌نامه‌ها را می‌آوریم.

۱. آقایی، بهروز (۱۳۶۷). «تدابیر جامعه جهانی برای مقابله با تروریسم بین‌المللی»، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،

آثار معرفی شده از آنجاکه کتاب‌شناسی‌ها نوعی منبع‌شناسی محسوب می‌شوند و به معرفی آثار مربوط به یک موضوع اعم از کتاب، مقاله و پایان‌نامه می‌پردازند، محدوده زمانی موردنظر نیز باید در اینگونه آثار مشخص باشد. اما در عنوان این کتاب مقطع زمانی خاصی مشخص نشده است. نگاهی به تاریخ انتشار آثار معرفی‌شده در این کتاب‌شناسی نشان می‌دهد که کتاب‌های فارسی معرفی‌شده سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۱، مقالات فارسی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴، پایان‌نامه‌ها سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۴، کتاب‌های لاتین سال‌های ۱۹۷۳ تا ۲۰۰۵، مقالات انگلیسی سال‌های ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۵ و کتاب‌های عربی سال‌های ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۳ را دربرمی‌گیرد.

آثار معرفی شده

چنانکه ملاحظه می‌شود، آثار سال‌های اخیر در این کتاب‌شناسی لحاظ نشده است و مقطع زمانی موردنظر در بخش‌های مختلف یکسان نیست.

حال آنکه بنا بر اظهار مؤلف در مقدمه، وی برای تدوین این کتاب، منابع کتابخانه ملی و تمام کتاب‌های تألیف‌شده در داخل کشور را در نظر داشته است. اما در موضوع تروریسم می‌توان آثاری را یافت که نامشان در این کتاب‌شناسی نیامده است. برای مثال نام هفت کتاب فارسی را در زیر می‌آوریم تا تکمله‌ای باشد بر فهرست عناوینی

نقص مهم این کتاب‌شناسی در شیوه تنظیم عناوین است که دارای نظم الفبایی براساس مؤلف یا عنوان اثر نیست و معلوم نیست که آثار در هر بخش بر چه اساسی مرتب شده‌اند. به‌طور معمول در کتاب‌شناسی‌ها ترتیب الفبایی نام پدیدآور اساسی تنظیم قرار می‌گیرد

گروه علوم سیاسی، رشته علوم سیاسی، مقطع کارشناسی ارشد. ۲. اصلاحی فتیده، مجید (۱۳۸۲). «بررسی روند سیاست خارجی آمریکا در مواجهه با پدیده تروریسم بین‌المللی»، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم سیاسی، مقطع کارشناسی ارشد.

۳. جوان شهرکی، مریم. «تأثیر جهانی‌شدن بر گسترش تروریسم جهانی؛ مورد مطالعاتی: گروه القاعده»، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، رشته علوم سیاسی، مقطع کارشناسی ارشد، ۱۳۴۸.

نحوه تنظیم
نقص مهم این کتاب‌شناسی در شیوه تنظیم عناوین است که دارای نظم الفبایی براساس مؤلف یا عنوان اثر نیست و معلوم نیست که آثار در هر بخش بر چه اساسی مرتب شده‌اند. به‌طور معمول در کتاب‌شناسی‌ها ترتیب الفبایی نام پدیدآور اساسی تنظیم قرار می‌گیرد. همچنین در این کتاب‌شناسی برای هر اثر معرفی شده یک شماره ردیف در نظر گرفته شده است. اما اشتباهی که در این مورد وجود دارد این است که این شماره ردیف باید برای هر عنوان در نظر گرفته می‌شد، حال آنکه هنگام معرفی کتاب‌های چندجلدی فارسی، لاتین و عربی برای هر جلد کتاب یک شماره ردیف در نظر گرفته شده است که درست نیست و واحد شمارش کتاب در کتاب‌شناسی باید عنوان باشد نه جلد، مانند ردیف ۴ و ۵ که جلد اول و دوم کتاب دفاع در برابر جنگ بیولوژیک و بیوتروریسم است، یا ردیف ۲۹۱، ۲۹۲ و ۲۹۳ که سه جلد از کتاب حلف الازهاب است، همچنین کتاب سه جلدی موسوعه القانون جنایی تروریسم که سه ردیف ۳۰۲، ۳۰۳ و ۳۰۴ را به

۴. حاجی‌زاده، محمود. «مبارزه با تروریسم و رعایت موازین عدالت کیفری»، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، مقطع کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

۵. حسین‌نژاد، کنایون. «رعایت موازین حقوق بشر در مبارزه با تروریسم»، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه حقوق عمومی، رشته حقوق بشر، مقطع کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

۶. زرنشان، شهرام. «تمهیدات بین‌المللی برای مقابله با تروریسم با تکیه بر قطعنامه‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ شورای امنیت»، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه حقوق عمومی، رشته حقوق بین‌الملل، مقطع کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

۷. طاهرخانی، ستاره. «تروریسم و روابط آمریکا با سازمان ملل متحد»، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، گروه روابط بین‌المللی، رشته روابط بین‌الملل، مقطع کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

۸. غلامحسینی، رضا. «بررسی آدم‌ربایی و تروریسم از دیدگاه

خود اختصاص داده است. بنابراین در این کتاب‌شناسی ۳۰۵ عنوان و ۳۱۱ جلد کتاب در موضوع تروریسم معرفی شده است. نکته دیگر اینکه در هر مدخل نوع مدرک، شامل کتاب، مقاله یا پایان‌نامه ذکر شده که ضرورتی برای این کار وجود نداشته، زیرا مدارک مختلف در بخش‌های جداگانه آمده و در ابتدای هر بخش نوع مدرک مشخص شده است. مانند: کتاب‌های فارسی، مقالات فارسی و ...

نام مؤلف

برای استفاده بهتر محققان لازم بود نام نویسندگان خارجی با الفبای لاتین در کنار تلفظ نام آنها به فارسی می‌آمد، زیرا در بخش کتاب‌های انگلیسی کتاب‌ها ترجمه نشده و محقق برای دستیابی به کتاب باید بتواند کتاب را از طریق نام اصلی مؤلف جست‌وجو کند.

نام ناشر

مطابق دستور عمل کتاب‌شناسی‌ها، هنگام ذکر نام ناشران کلماتی مانند نشر، انتشارات و مؤسسه از نام ناشر حذف می‌شود. مانند انتشارات اندیشمند، نشر نذیر و مؤسسه فرهنگی خادم‌الرضا که باید به صورت اندیشمند، نذیر، خادم‌الرضا آورده شود. اما در این کتاب‌شناسی به این نکته توجه نشده است.

موضوعات

مؤلف همان‌طور که در مقدمه ذکر کرده است برای موضوعات از مستندات موضوعی کتابخانه ملی به‌طور یک‌دست و صحیح استفاده کرده است، جز در برخی از موارد که موضوعات با اندکی تفاوت همراه است، مانند مدخل ۹ و ۱۰. نکته قابل تأمل اینکه در این کتاب‌شناسی برای مقالات و پایان‌نامه‌ها نیز موضوعاتی تعیین شده است، حال آنکه در اصول سازمان‌دهی مواد کتابخانه‌ای برای تبیین موضوع مقالات و پایان‌نامه‌ها از کلیدواژه‌ها استفاده می‌شود.

چکیده آثار

همان‌طور که در بالا اشاره شد، آوردن چکیده آثار در این کتاب‌شناسی از نقاط قوت آن است. اما در چند مورد عدم یک‌دستی در تهیه چکیده‌ها دیده می‌شود. چنانکه می‌دانیم چکیده باید شامل هدف، روش و نتیجه باشد. حال آنکه بیشتر مطالب در بخش چکیده اختصاص به فهرست مطالب دارد و گاهی تنها نیم یا یک سطر به بیان محتوای کتاب اختصاص یافته است.

کاستی‌های اطلاعات کتاب‌شناختی

در بخش کتاب‌های انگلیسی محل نگهداری برخی از آثار مشخص نشده است، مانند مدخل‌های ۱۰، ۳۸، ۳۹، ۸۴، ۸۵، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۷۴، ۱۷۵ و در برخی دیگر عنوان اصلی اثر افتاده است، مانند مدخل‌های ۲۰۳ - ۲۰۹ و در بخش مقالات انگلیسی مدخل‌های ۲۸۲ - ۲۸۹.

کتاب‌شناسی مقالات

در بخش مقالات فقط نام نشریه ذکر شده است، در حالی که باید مشخصات کامل شماره نشریه همراه با تاریخ و تعداد صفحات آورده

می‌شد، بدین ترتیب: نام نشریه، شماره، ماه و سال و شماره صفحات. بدیهی است این نقص در ارائه کامل کتاب‌شناسی، دستیابی محقق را به مقاله موردنظر خود دشوار و حتی غیرممکن می‌سازد.

نشریات موردنظر

چنان‌که معمول است در این نوع کتاب‌شناسی‌ها باید سیاهه‌ای از نشریات و مجموعه مقالاتی که گردآورنده برای تهیه کتاب‌شناسی به آنها رجوع کرده است، ذکر شود تا محقق بداند که به چه منابع دیگری باید رجوع کند. اما در این کتاب‌شناسی جای چنین سیاهه‌ای خالی است و نمی‌دانیم مقالات کدام نشریات و چه شماره‌هایی از آن نشریات موردنظر گردآورنده قرار گرفته است. نشریات مورد استفاده در این کتاب‌شناسی برای مقالات فارسی عبارت است از: ایران دیپلماتیک، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، فصلنامه راهبرد، فصلنامه سیاست خارجی، سیاست دفاعی، فرهنگ و توسعه و نگاه. نشریات مورد استفاده برای مقالات انگلیسی نیز از این قرار است: فصلنامه تروریسم و خشونت سیاسی، نشریه مطالعات جنگ، ماهنامه مسائل معاصر، نشریه کاپیتالیسم، مؤسسه اقتصاد بین‌الملل، مؤسسه رندو و غیره. البته نام اصلی این نشریات در کتاب آورده نشده است، حال آنکه آوردن نام اصلی نشریه مانند عنوان اثر ضروری بوده است.

نمایه

وجود نمایه در کتاب‌شناسی اهمیت بسیاری دارد. نمایه در کتاب‌شناسی ابزاری مهم است که بازایی اطلاعات موردنیاز را برای محقق امکان‌پذیر می‌کند. در این کتاب‌شناسی نیز گردآورنده وعده می‌دهد که نمایه‌های موضوع، مؤلفان، اشخاص، و عنوان آثار معرفی شده تهیه گردیده و در هر مورد به شماره ردیف اثر ارجاع داده شده است. اما برخلاف آنچه مؤلف در مقدمه آورده، اثر فاقد نمایه است. هدف از تهیه کتاب‌شناسی‌های موضوعی ارائه اطلاعات اولیه موردنیاز درباره منابع مربوط به یک موضوع خاص است. محقق با مراجعه به کتاب‌شناسی مربوط به موضوع موردنظر خود می‌تواند سریع‌تر از منابع موردنیاز خود و چگونگی دسترسی به آنها آگاهی یابد. کتاب‌شناسی‌ها همچنین از نظر ثبت تاریخچه و پیشینه انتشار آثار و منابع مختلف در یک موضوع خاص حائز اهمیتند. بنابراین کتاب‌شناسی‌ها هر چه دقیق‌تر و کامل‌تر تهیه شوند، کارآمدتر و بهتر خواهند بود، و اگر اصول لازم در آنها رعایت نگردد، در هدف خود موفق نخواهد شد و گرهی از کار محقق نمی‌گشاید.

پی‌نوشت‌ها:

- 1.f_madady@yahoo.com
2. Bibliography

مآخذ:

۱. افشار، ابراهیم (۱۳۸۵) «کتاب‌شناسی»، دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
۲. سلطانی، پوری و فروردین راستین (۱۳۷۹). دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: فرهنگ معاصر.

آوردن چکیده آثار در این کتاب‌شناسی از نقاط قوت آن است. اما در چند مورد عدم یک‌دستی در تهیه چکیده‌ها دیده می‌شود